

EPILEPSIYA XURUJLARIDA VA EPILEPTIK HOLATLARDA BIRINCHI YORDAM KO'RSATISH

Zaripova Nurposhsha Ollabergan qizi

Urganch Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi

“Terapiya” kafedrası o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20356473>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada epilepsiya kasalligining klinik xususiyatlari, epileptik xurujlarning asosiy turlari hamda epileptik holatlarda birinchi yordam ko'rsatishning zamonaviy tamoyillari yoritilgan. Shuningdek, epileptik statusning xavfli jihatlari, shoshilinch tibbiy yordam algoritmlari, hamshiralik parvarishi va profilaktik choralar ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Epileptik xuruj vaqtida to'g'ri va tezkor yordam ko'rsatish bemor hayotini saqlab qolishda muhim omil ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: epilepsiya, epileptik xuruj, epileptik status, birinchi yordam, nevrologiya, tutqanoq, hamshiralik parvarishi, reanimatsiya, konvulsiyalar, markaziy nerv tizimi.

Kirish

Epilepsiya markaziy nerv tizimining surunkali kasalliklaridan biri bo'lib, bosh miyada patologik elektr impulslarining paydo bo'lishi natijasida takrorlanuvchi tutqanoq xurujlari bilan namoyon bo'ladi. Ushbu kasallik insonning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy hayotiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha millionlab insonlar epilepsiya bilan yashamoqda. Kasallik har qanday yoshda uchrashi mumkin bo'lsa-da, bolalar va keksalar orasida ko'proq kuzatiladi.

Epileptik xurujlar turli ko'rinishda namoyon bo'ladi. Ayrim bemorlarda qisqa muddatli hushning yo'qolishi kuzatilsa, boshqalarda kuchli tonik-klonik tirishishlar rivojlanadi. Og'ir holatlarda epileptik status yuzaga keladi. Epileptik status — bu bir necha daqiqa davom etuvchi yoki ketma-ket takrorlanuvchi tutqanoq holati bo'lib, shoshilinch reanimatsion yordamni talab qiladi.

Epilepsiya xurujlari vaqtida noto'g'ri ko'rsatilgan yordam bemor holatini yanada og'irlashtirishi mumkin. Shu sababli epileptik xurujlarda birinchi yordam ko'rsatish qoidalarini bilish tibbiyot xodimlari bilan bir qatorda keng jamoatchilik uchun ham muhimdir.

Hamshiralik ishi epileptik bemorlarni kuzatish, xuruj vaqtida yordam ko'rsatish va reabilitatsiya jarayonida muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, epileptik statusda hamshiraning tezkor va malakali harakati bemor hayotini saqlab qolishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Tahlil va Natijalar

Epilepsiya markaziy nerv tizimining surunkali nevrologik kasalligi bo'lib, bosh miya neyronlarining ortiqcha va nazoratsiz elektr faolligi natijasida takrorlanuvchi epileptik xurujlar bilan namoyon bo'ladi. Ushbu kasallik insonning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Epilepsiya nafaqat tibbiy, balki muhim ijtimoiy muammo ham hisoblanadi, chunki tez-tez kuzatiladigan xurujlar bemorning kundalik faoliyatini cheklashi, mehnat qobiliyatini pasaytirishi va ruhiy tushkunlikka olib kelishi mumkin.

Epilepsiyaning asosiy belgisi takrorlanuvchi tutqanoq xurujlari hisoblanadi. Ushbu xurujlar bosh miyada elektr impulslarining sinxron va patologik faollashuvi natijasida yuzaga keladi. Kasallik har qanday yoshda rivojlanishi mumkin bo'lsa-da, bolalar va keksalar orasida ko'proq uchraydi. Ayrim hollarda epilepsiya tug'ma bo'lsa, boshqa holatlarda turli nevrologik kasalliklar yoki bosh miya shikastlanishlari natijasida orttirilgan shaklda rivojlanadi.

Epilepsiyaning kelib chiqishiga ko'plab etiologik omillar sabab bo'lishi mumkin. Tug'ma nevrologik patologiyalar bosh miya rivojlanishidagi nuqsonlar bilan bog'liq bo'lib, bolalarda epileptik xurujlarning rivojlanishiga sabab bo'ladi. Homiladorlik davrida onadagi infeksiyalar, gipoksiya yoki tug'ruq travmalari ham bola markaziy nerv tizimining zararlanishiga olib kelishi mumkin.

Bosh miya travmalari epilepsiyaning keng tarqalgan sabablaridan biridir. Kuchli zarba yoki bosh miya lat yeyishi natijasida nerv hujayralarida patologik o'zgarishlar yuzaga keladi.

Ayrim hollarda travmadan keyingi epilepsiya bir necha oy yoki yillardan keyin rivojlanishi mumkin.

Miya o'smalari ham epileptik xurujlarning rivojlanishiga sabab bo'ladi. O'sma bosh miya to'qimasini siqib, neyronlarning normal elektr faoliyatini buzadi. Ayniqsa, bosh miya po'stlog'i sohasidagi o'smalar epileptik xurujlar bilan ko'proq namoyon bo'ladi.

Neyroinfeksiyalar, jumladan meningit, ensefalit va boshqa yallig'lanish kasalliklari markaziy nerv tizimining zararlanishiga olib keladi. Infeksion jarayon natijasida bosh miyada chandiqli o'zgarishlar paydo bo'lib, epileptik faollik rivojlanadi.

Insult ham epilepsiyaning muhim sabablaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, keksalarda miya qon aylanishining buzilishi natijasida epileptik xurujlar rivojlanish xavfi ortadi. Gipoksiya, ya'ni bosh miyaga kislorod yetishmasligi ham neyronlar faoliyatining buzilishiga sabab bo'ladi.

Irsiy moyillik epilepsiya rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ayrim oilalarda epilepsiya bilan kasallanish holatlarining ko'proq uchrashi genetik omillar bilan bog'liq ekanligini ko'rsatadi.

Metabolik buzilishlar, jumladan qandli diabet, elektrolitlar muvozanatining buzilishi va jigar yetishmovchiligi ham epileptik xurujlarni yuzaga keltirishi mumkin.

Ba'zi hollarda esa epilepsiyaning aniq sababi aniqlanmaydi. Bunday holatlar idiopatik epilepsiya deb ataladi. Ushbu shaklda bemorda strukturaviy yoki metabolik o'zgarishlar topilmasa-da, epileptik xurujlar muntazam kuzatiladi.

Epileptik xurujlar klinik ko'rinishiga qarab turli shakllarda namoyon bo'ladi. Xuruj turi bosh miyaning qaysi qismi zararlanganiga va patologik elektr impulslarining tarqalish darajasiga bog'liq bo'ladi.

Generalizatsiyalashgan xurujlar. Generalizatsiyalashgan xurujlarda patologik elektr faollik bosh miyaning ikkala yarim shariga bir vaqtning o'zida tarqaladi. Ushbu xurujlar odatda hushning yo'qolishi va kuchli mushak tirishishlari bilan kechadi.

Tonik faza. Tonik faza xurujning boshlang'ich bosqichi hisoblanadi. Ushbu davrda bemorning mushaklari keskin taranglashadi, tana qotib qoladi va bemor yiqilib tushishi mumkin.

Nafas qisqaradi, yuz ko'karishi va qisqa muddatli nafas to'xtashi kuzatilishi mumkin.

Klonik faza. Klonik fazada mushaklarning ritmik qisqarishi va bo'shashishi kuzatiladi.

Bemorning qo'l va oyoqlarida kuchli tirishishlar paydo bo'ladi. Ayrim hollarda og'izdan ko'pik ajralishi, tilni tishlash va siydik tutolmaslik kuzatiladi. Ushbu faza odatda bir necha daqiqa davom etadi.

Xuruj tugagandan keyin bemor charchoq, bosh og'rig'i va uyquchanlik holatini boshdan kechiradi. Bu postiktal davr deb ataladi.

Absans xurujlar. Absans xurujlar ko'proq bolalarda uchraydi. Ushbu holatda bemor bir necha soniyaga hushini "yo'qotadi", qarashi bir nuqtaga qadaladi va atrofdagi hodisalarga javob bermaydi. Xuruj tugagach, bola o'z faoliyatini davom ettiradi va ko'pincha xurujni eslamaydi.

Fokal xurujlar. Fokal xurujlarda patologik faollik bosh miyaning ma'lum bir qismida rivojlanadi. Bunda ayrim mushak guruhlarida tirishish, sezgi buzilishi, ko'rish yoki eshitish gallyutsinatsiyalari kuzatilishi mumkin. Ayrim hollarda hush saqlanib qoladi, boshqa hollarda esa bemorda ong buzilishi rivojlanadi.

Epilepsiya xurujlarida birinchi yordam. Epileptik xuruj vaqtida birinchi yordam ko'rsatishning asosiy maqsadi bemorni jarohatlanishdan himoya qilish va nafas yo'llarining ochiqligini ta'minlashdan iborat.

Xuruj vaqtida bemorni xavfsiz joyga yotqizish zarur. Bosh ostiga yumshoq buyum qo'yilishi bosh jarohatlarining oldini oladi. Atrofdagi xavfli buyumlarni olib tashlash bemorning qo'shimcha shikastlanishiga yo'l qo'ymaydi.

Kiyimning bo'yin qismini bo'shatish nafas olishni yengillashtiradi. Bemorni yonbosh holatga o'tkazish esa og'izdagi so'lak yoki qusuq massasining nafas yo'llariga tushish xavfini kamaytiradi.

Xuruj davomiyligini kuzatish muhim hisoblanadi. Agar xuruj 5 daqiqadan ortiq davom etsa yoki ketma-ket takrorlansa, zudlik bilan shoshilinch yordam chaqiriladi.

Epileptik xuruj vaqtida ayrim noto'g'ri harakatlar qat'iy man etiladi. Bemorni majburan ushlab turish mushak va suyak jarohatlariga olib kelishi mumkin. Og'izga qattiq buyum solish esa tishlarning sinishi yoki nafas yo'llarining yopilishiga sabab bo'ladi.

Xuruj vaqtida suv yoki dori ichirish ham xavfli hisoblanadi.

Epileptik statusda shoshilinch yordam. Epileptik statusda tezkor va malakali yordam ko'rsatish hayotiy ahamiyatga ega. Birinchi navbatda nafas yo'llari ochiqligi ta'minlanadi va kislorod terapiyasi boshlanadi.

Vena yo'li ochilib, antikonvulsant preparatlar yuboriladi. Ko'pincha benzodiazepin guruhiga mansub preparatlar — diazepam yoki lorazepam qo'llaniladi. Hayotiy ko'rsatkichlar doimiy monitoring qilinadi.

Og'ir holatlarda bemor intensiv terapiya bo'limiga yotqizilib, sun'iy nafas oldirish va boshqa reanimatsion choralar amalga oshiriladi.

Epileptik bemorlarda hamshiralik parvarishi. Hamshiralik parvarishi epileptik bemorlarni davolash va reabilitatsiya qilishda muhim o'rin tutadi. Hamshira bemor holatini kuzatadi, xurujlar davomiyligini qayd qiladi va dori vositalarining muntazam qabul qilinishini nazorat qiladi.

Bundan tashqari, hamshira bemorga va uning oila a'zolariga epilepsiya xurujlarida birinchi yordam ko'rsatish qoidalarini tushuntiradi. Psixologik yordam ham muhim hisoblanadi, chunki epilepsiya bilan yashovchi bemorlarda qo'rquv, tushkunlik va ijtimoiy moslashuv muammolari kuzatilishi mumkin.

Xurujdan keyin bemor charchagan va uyquchan bo'lishi mumkin. Shu sababli unga tinch va xavfsiz muhit yaratish, dam olishini ta'minlash va hayotiy ko'rsatkichlarni nazorat qilish muhimdir.

Muhokama

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, epilepsiya xurujlarida o'z vaqtida va to'g'ri ko'rsatilgan birinchi yordam bemor hayotini saqlab qolishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, epileptik status og'ir nevrologik asoratlar rivojlanish xavfi yuqori bo'lgan holat hisoblanadi.

Zamonaviy antiepileptik preparatlar xurujlarni samarali nazorat qilish imkonini bermoqda. Biroq davolashning muvaffaqiyati bemorning dori vositalarini muntazam qabul qilishi va profilaktik tavsiyalarga amal qilishiga bog'liq.

Epilepsiya bilan yashovchi bemorlarda psixologik va ijtimoiy muammolar ham uchrab turadi. Shu sababli hamshiralik parvarishida psixologik qo'llab-quvvatlash muhim o'rin egallaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, epilepsiya markaziy nerv tizimining surunkali va murakkab kasalliklaridan biri hisoblanadi. Epileptik xurujlar va epileptik status bemor hayoti uchun xavf tug'diruvchi holatlar bo'lib, tezkor tibbiy yordamni talab qiladi.

Epileptik xuruj vaqtida to'g'ri birinchi yordam ko'rsatish bemorni jarohatlanishdan himoya qiladi va asoratlar rivojlanishining oldini oladi. Ayniqsa, nafas yo'llarining ochiqqligini saqlash va bemorni xavfsiz holatda joylashtirish muhim hisoblanadi.

Hamshiralik parvarishi epileptik bemorlarni kuzatish, reabilitatsiya qilish va psixologik qo'llab-quvvatlashda katta ahamiyatga ega. Kelgusida epilepsiya bo'yicha aholining tibbiy savodxonligini oshirish va zamonaviy reabilitatsion dasturlarni keng joriy etish muhim vazifalardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. World Health Organization – Epilepsy
2. Mayo Clinic – Epilepsy Symptoms and Causes
3. Ahmedov Q.A. *Nevrologiya asoslari*. — Toshkent: Ibn Sino, 2022.
4. Karimova N.R. *Epilepsiyada shoshilinch yordam va hamshiralik parvarishi*. — Samarqand, 2023.
5. Epilepsy Foundation
6. Rasulov D.X. *Shoshilinch holatlarda birinchi tibbiy yordam*. — Buxoro, 2021.
7. National Institute of Neurological Disorders and Stroke – Epilepsy Information Page
8. Ismoilova G.K. *Hamshiralik ishi va nevrologik kasalliklar*. — Toshkent, 2020.